

avskrift

ACC. N:R M. 8738 :1-28.

Landskap: Småland

Upptecknat av: Blenda Andersson

Härad: Albo

Adress: Sköda, Vislanda

Socken: Vislanda

Berättat av: Dusamma

Uppteckningsår: 1942

Född år 1880 i Sköda, Vislanda

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Kyckliga seder i Vislanda socken
under 1700-talet till omkring 1900-
talets början.

ACC. NR M. 8738 :/.

Kyrkliga seder i Vislanda socken
under 1700-talet till omkring 1900 -
talets början.

Vislanda församling har ord om sig att vara kyrksam.
Detta synes vara en tradition, vars förtjänst främst bör tillfalla
våra prästmän, som varit nitiska och ordningssamma. Som ett bely-
sande exempel anföres ett utdrag ur kyrkoherde Alonosius "kyrk-
bok" från 1648:¹⁾ "När någon försuमार kyrkiogångs i Weckan, at
ingen af hans maatalags Tijth kommer böte 4 öre s:m (silvermynt).
Försuमार både bonde och hustru om sön- eller hellgedags eller
bortreeser at han icke kommer Tå til kyrkio gifver hvar gångs
1 mark s:m.

Kommer och någon sent til kyrkio, och går icke in,
sedan Tiensten er begynt, skall gifva 2 öre: er det gosse sätties
i stocken eller stånde i Wapenhuset."

Inför sådant påbud följe ingen tredska. Utan försam-
lingsborna besökte gudstjänsten i kyrkan varje sön-och helgdag,
oaktat somliga hade en dryg mil till templet.

Om sön-och helgdagsmorgnarna voro de tidigt uppe för
att hinna uträtta sina sysslor innan de klädde sig och gingo mot

¹⁾ från en biskopsvisitiation.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

1

*(nummereringen
i kanten =
avsnitts-
betydelse i sam-
höring!)*

2

3

kyrkan. Ingen ville gärna komma för sent. Den, som kom så sent in i kyrkan att syndabekännelsen var läst, tyckte han gick miste om det förnämsta av gudstjänsten.

Det har berättats om en gumma, som bodde långt nere i socknen, att hon en söndag kom springande fram till kyrkan, då det ringde samman. Hon sade då till en av sina bekanta: "Ja har sprungit hele väjen, för ja skulle komma te tis. För ja fick löv å slänga å att där hemma först, innan ja geck."

Gudstjänsten i kyrkan var något högtidligt och efterlängtad för var och en. Och den eller de av familjen, som en söndag skulle stanna hemma och sköta om barnen och sysslorna, tyckte, att de förlorat något. Och de längtade efter nästa helgdag, då det blev deras tur att gå i kyrkan.

Då kyrkobesökarna kommo fram till kyrkan och stego in på kyrkogården, knäppte de samman sina händer och bådö tyst Fader vår. Och när kyrkklockorna började ringa, lyfte männen på sin huvudbonad och kvinnorna nego, i det de tyst bådö, särskilt de äldre: "Jesus Kristus förbarma dig! En gång skall det ringa för mig." Dessa ord upprepades vid alla tillfällen, när de hörde kyrkklockorna ringa.

När de kommo in i kyrkan och satt sig i sina bänkar,

3

4

5

föllo flertalet, särskilt de äldre, på knä, knäppte sina händer omkring sin psalmbok och höllo den framför ansiktet, samt både tyst Fader vår. De föllo även på knä under det prästen läste syndabekännelsen och Välsignelsen. De som kommo in i kyrkan innan gudstjänsten var börjad, läste ur psalmboken, bönen: "När man är kommen in i kyrkan." Kyrkobesökarna vor synnerligen fromma och andäktiga. Och alla instämde i psalmsången.

Inne i kyrkan sutto männen i bänkarna på den högra sidan och kvinnorna på den vänstra. Ingen bröt mot denna sed. Därför kallades bänkarna för "karastolarne" och "fruntimmersstolarne." Eller sades kort och gott: "Karasidan" och "fruntimmerssidan." För att belysa hur strängt man höll på denna sed, berättas följande: En julotta i början på 1880-talet, då kyrkan var till trängsel fylld, hade ett par damer från Vislanda stationssamhälle satt sig ytterst i en karastol, som tillhörde Lönshult. Men då Staffan i Lönshult kom in i kyrkan och skulle sätta sig i stolen, ogillade han skarpt damernas tilltag, och sade till dem: "Hän med Er! Vad har Ni här rå göra." Och damerna gingo genast ut ur bänken.

Varje gård med underhavande hade stolrum i en bänk, både på karasidan och fruntimmerssidan mitt emot varandra. Stoldelningen gick ej i rotavis, utan efter hemmanstal. Varje nyårsdag fingo de "flytte stolar," och då satte de sig i bänken, som

stod framför den, där de förut suttit. Denna sed bibehölls till år 6
1931, då den upphävdes vid en kyrkostämma.

Den främsta bänken i kyrkan samt de båda korstolarna, 7
ingingo ej i stoldelningen. I korstolarna hade prästgården med un-
derhavande stolrum. Korstolarna kallades därför "prästastolen."
I den främsta bänken på båda sidor i kyrkan hade Hästhagen och
Hullingsved besittningsrätt. På vad sätt Hästhagen erhållit denna
rätt, därom har doktor P.G. Vejde omnämnt i sitt verk: "Några gamla
gårdar i Blädinge."

Den nedersta bänken på båda sidor i kyrkan var reser-
verade till soldaterna, som bodde i socknen, och deras familjer.
Denna stol kallades därför "knektastolen." Soldaterna fingo ej
flytta stolar på nyårsdagen, utan fingo sitta kvar nere vid dörren
för att snabbt kunna ingripa i händelse någon fiende i orostider 8
sökte intränga i kyrkan och störa gudstjänsten. De skulle också gå
först ut ur kyrkan. I vapenhuset skulle de sätta sina vapen.

På 1880-talet fingo soldaterna tillstånd att "flytta
stolar" i kyrkan varje år, liksom de övriga församlingsborna. År
1902 upphörde soldaternas rätt till egen kyrkstol.

Att soldaterna skulle ha stolrum vid utgången i kyr-
kan är en gammal sed i Vislanda. Därom vittnar ett kyrkostämmopro-
tokoll från 1780: "Efter soldaterna måste först gå ut ur kyrkjan
måga de så intaga de 3 ne nedersta stolrummen i kyrkjan, på manfolk-

sidan, på det icke de, hvid utgången, måga förhindra de andras andagt; och deras hustrur samt barn härmed de 3 nedersta stolarna i kyrkjan, gent emot, eller på qvinnosidan; men såsom soldaterna ej äro flera, at de kunna hafva nog av thvenne stolrum til sig, och 2 ne til deras hustrur och Barn, blef, den 20 söndagen efter trinitatis, då protocollet offentligen hvardt upläst i Wieslanda kyrkja, på kyrkjo-gången, allment bifallet, at såsom kyrkjan är trång, skal den nedersta stolen, på å mans-som kvinssidan, lämnas lediga til de fattiga samt torpare, som inga stolrum i kyrkjan äga."

Förr i tiden då kyrkan ej var uppvärmd -värmekaminer insattes ej i kyrkan förrän år 1892 -var det naturligtvis kallt i kyrkan både för prästen, klockaren och menigheten. Och för att kyrkfolket ej skulle få sina fötter förfrusna, sutto de och "knabbade" med fötterna och småstampade i golvet, för att hålla sina fötter varma.

Ibland om vintern var det rimfrost inne i kyrkan då gudstjänsten började. Och ibland smalt rimfrosten under gudstjänsten så det droppade från kyrktaket ned på kyrkfolket. Det sades då, att "kyrkan grät." Och de trodde, att detta bådade nödår och sorgliga tider.

Under gudstjänsten brukade kvinnorna bjuda varandra på "kyrkekryddor." Till ett stycke in på förra seklet utgjordes dessa av kakasocker,¹⁾ kummin, både färsk och torkad, ingefära

¹⁾ likadant som toppsocker, fast i kakform.

och pepparnejlikor etc. Den som bjöd på kaksocker, lät sockerbiten passera emellan kvinnorna i bänken, då varje fick bita av sockerbiten efter behag. Var det någon äldre som saknade tänder, stodo de yngre till tjänst med sin tuggredskap. Kummin blandad med socker, bjöds i små "kryddosor," därur de togo sig en pris. De förmögnare hade "kryddosor" av silver, andra av trä eller papper med spegelglas i locket.

Om sommaren hade kvinnorna någon blomma eller kryddväxt till att lukta på, när de gingo i kyrkan, såsom antingen lavendel, åbrådd, isop, salvia, "gubbaskägg," törnrosor, pingstliljor och pioner etc. Blommorna buros emellan psalmboken och näsduken, som de alltid buro i handen då de gingo i kyrkan. Den näsduk de bar jämte psalmboken, användes ej till något annat. Denna sed bibehölls av de äldre kvinnorna till fram mot slutet av 1800-talet.

Till omkring mitten på förra seklet var det brukligt, att de unge, ogifta kvinnorna hade en "kryddakost" (blombukett) med sig i kyrkan. Tjänsteflickor som ej hade egna blommor, brukade hänga sin blombukett i brunnen, så snart de kommo ifrån kyrkan, där de fick hänga till nästa söndag, då de passade på och bytte till sig friska blommor. På så sätt hade en tjänsteflicka blommor med sig i kyrkan hela sommaren.

Då gudstjänsten var slut och folket gick ut ur kyrkan, suto kvinnorna kvar i sina bänker tills alla männen hade gått ut.

12

13

ACC. NR M.8738:7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
13 ARKIV

gått ut. Därefter gingo kvinnorna ut. Männerna stannade sedan på kyrkvallen nedanför "kyrbacken", och kvinnorna utanför kyrkdör-
rarna, och utbytte hälsningar med släkt, vänner och bekanta
samt samspråkade en stund.

Männerna talade om vad som "lj^ustes på" (de kungörelser
som voro upplästa) och om de "swåra tiänä." Och de unga männen
stodo och tittade över ringmuren på flickorna, medan de bytte
"kryddakosta." Och så samspråkade de om ven av flickorna som var 14
nättast och grannast."

Ej sällan brukade en ung man på kyrkvallen utse sig
en make bland de unga flickorna, som han i tid friade till och
fick "ja". Detta var kanske icke alltid lyckligt, ty de gamle
siterade gärna tvenne följande ordspråk:

"En ska inte skåda gräbbor vid kyrkan och tågor vid
ljustänt."

"Kyrkeblöss ä hemmatrös."

Förr i tiden var det sedvanligt att kyrkfolket om jul-
ottan tävlade, särskilt inom varje byalag, om vem som först kom
hem från julottan, ty den troddes få sin gröda först inbärgad
kommande år. Somliga rusade därför ut ur kyrkan innan gudstjäns-
ten var slut. Att detta misshagade pastorn, synes i ett socken-
stämmoprotokoll från 1787: "Påminde att ----- alri otidigt ut-
löpa ur kyrkjan i isynnerhet julottan. Den som häremot bryter

*Grant klädda i
kyrkjan - hemot,
hög hemot*

skal plikta 3 skilling til kyrkjen." Då den nye kyrken var byggd 15
blev denna plikt höjd till 1 riksdaler.

De som voro hemma från kyrkan en helgdag, gingo och läng-
tade efter kyrkfolket skulle komma hem, så de fingo "spörja" till
kyrkan. Och så snart de kommo, frågade genast den hemmavarande:
"Vad hördes av vid kyrkan i dag? Vad tog prästen för ingång?" där-
med menades vilket bibelspråk prästen valt till ämne för sin betrak-
telse.

Den kyrkobesökande redogjorde först för ämnet, varöver 16
prästen predikat, och var det stod beskrivet, varefter det upple-
tades i bibeln och upplästes. Sedan upprepade den kyrkobesökande
så gott som han kunde minnas, vad prästen predikat. Så omtalades
om det "hållits böner" för någon sjuk, om det varit begravning, barn-
dop etc. Sist redogjordes över vilka kungörelser som voro upplästa.
Och de dagar eller datum det skulle uträttas som påbjudits i kun-
görelsen, inpräntades noga i minnet, ty förr i tiden hade allmän-
heten inga tidningar att betjäna sig av.

Då allmogen gick i kyrkan, kände de sig olika vid olika 17
högtider. Och denna sed återkom lika år efter år. T.ex. om någon
av misstag ^{e i} iklätt sig svarta kläder en böndag, gick denne ej in i
kyrkan, utan vände om och gick hem igen.

På de fyra böndagarna, Långfredag och Domssöndagen voro
såväl män som kvinnor klädda i svarta kläder. Det sadas, de voro

"bönedagsklädda." Och soldaterna skulle vara klädda i full parad när de gingo i kyrkan dessa helgdagar.

På Kyndelsmessodagen, Heliga Trefaldighets dag, Den helige Mikael's dag och Alle Helgons dag voro de "högtidsklädda" d.v.s. klädda i svarta eller mörka kläder. Alla söndagar i fastan voro de "mörkklädda".

På Vårfrudagen, Påsk-Pingst-och Midsommardagen samt Annandag jul och Nyårsdagen voro de klädda i sina bästa kläder. 18

En vanlig söndag kallades "vardags-söndag" och söndagarna efter Trefaldighets dag kallades "slätta Trinitatis." På dessa söndagar voro kvinnorna oftast klädda i hemvävt förkläde och huvudkläde. Om vintern hade de hemvävda "ullekläder" (yllekläder) med lin-eller bomullsgarn till varp och ullgarn till inslag. De som hade råd, hade helyllekläder. Prostinnan Anna Elisabeth Cavallius uppmuntrade på sin tid allmogekvinnorna till att bära hemvävda huvudkläde, då de gingo i kyrkan. Hon skänkte därför varje bondmors här i socknen som hade hennes ynnest ett hemväft huvudkläde. Dessa sjaletter hade vit botten och blå bård, och kallades "prostinnans klär."

Den allmogekvinna, yngre eller äldre, som en vardags-söndag klädde sig i silkesjalett, ogillades skarpt och kallades "högfärdsbloss" eller "högfärdspytta." 19

Hatt bars ej av någon allmogekvinna här i socknen förrän fram i början på 1890-talet, då hatten snabbt kom i bruk bland de unga flickorna.

Kristi Himmelsfärdsdag kallades förr i tiden "vitärmadagen", emedan det var den första helgdagen som både män och kvinnor gingo barärmade till kyrkan eller voro s.k. "sommärklädda." Då männen voro klädda i bara skjortärmarna, hade de kulört väst, kortbyxor antingen av vadmal, "varten" eller sämskberett get eller fårskinn. Vita eller kårdegrå strumpor. Hemvävda färgrika strumpeband och näversko. På huvudet hade männen en "tjylarehatt" (en hög hatt med grovhårig filt och brett brätte.)

Då kvinnorna gingo barärmade till kyrkan, voro de klädda i ett linne av lärft med långa armar. Eller hade de blott en överdel av lärft. Ett "lysstycke" (livstycke) av finare ylle i någon kulört färg, men även andra färger brukades en vardagssöndag. Ljusblommigt eller randigt förkläde. På huvudet hade de ett ljusblommigt eller vitt mollkläde eller en stärkt vit klut, gniden med gnidsten och glänsande vit.

Detta forntida bruk, för såväl män som kvinnor, att gå barärmade till kyrkan, upphörde här omkring mitten av förra seklet.

Intill nämnda tid voro allmogekvinnorna om vintern klädda i en s.k. "kyrkpäls", när de gingo till kyrkan. Denna päls var sydd av berett ofärgat fårskinn med ullen inåt och skinnet utåt, samt

19

20

21

häktades ihop framtill. Den var klippt i ett bakstycke och två framstycken som voro så korta, att de ej räckte längre än till midjan och voro åtsittande. Vid dessa var fastsytt ett "skört" av fårskinn, cirka 20 cm. brett.

De kvinnor, som hade råd, hade utanpå pälsen en kåpa, (kappa. Under förra delen av 1800-talet kallades den "kapprock".)

En stor hemvävd ullschal tillhörde även deras klädedräkt. Om vintern knöto de den över ryggen och bröstet, för att skydda sig mot kyla. Om sommaren då det regnade, breddes den över skuldrorna. När de ej behövde schalen på sig för någotdera, buro de den ihop-rullad under armen.

Då en allmogekvinne hade sorg, var hon ej alltid svartklädd utan även blåklädd, när hon gick i kyrkan en vardagssöndag. Detta var ett allmänt bruk. Däremot väckte det uppseende om en kvinna, som ej hade sorg, var blåklädd, såsom t.ex. hade randig eller rutig klädning i blått och vitt och dito förkläde och huvudkläde. Det sades då om henne: "Då va fasligt va hon har klätt sig sorgklädd."

Om vintern voro männen klädda i getskinnspäls med hårremmen utåt. De hade även "ytterstövlar" av läder, som de drog utanpå sina stövlar. Ytterstövlarna knäpptes vid sidan med små läderknappar. Dessa knappar gjordes av en läderem cirka 8 mm. bred, som

rullades ihop. Änden på denne rem stacks först igenom knappen och sedan igenom stövelskaftet, där knappen fästes på innersidan medelst en bastant knut på remänden. 23

De kvinnor som hade råd därtill hade också "ytterkänger" av läder, när de gingo i kyrkan om vintern. Såväl män som kvinnor hade järnsinkor på klackarna på sina skor.

På den tiden de började åka till kyrkan, hade männen om sommaren en s.k. dammtröja utanpå kläderna, som de avtog i kyrk-stallen. Denna var av linneväv i blårandigt eller rutigt mönster, ofta konstvävit. 24

Då en hustru efter sin barnsbörd skulle kyrkotagas hade hon i följe en s.k. "föregångskvinna". Denna skulle helst vara den som hållit barnet till dopet åt kyrkogångskvinnan. Dessa båda kvinnor väntade i vapenhuset tills det ringe^d samman, då prästen kom ned till kyrkdörren och mötte kyrkogångskvinnan och förrättade ceremonin. Då denna var slut och prästen vände sig om, trädde "föregångskvinnan" förbi kyrkogångskvinnan och gick före henne och satte sig i den bänk, där kyrkogångskvinnan hade stolrum. Kyrkogångskvinnan satt sedan ytterst i bänken och föregångskvinnan näst intill. Denna plats var deras privilegium under hela gudstjänsten. 25

Då en hustru kyrkotogs, fick hon knäböja på den höga stentröskeln nere vid dörren i kyrkan. Men omkring mitten på senare

hälften av 1800-talet skänktes en pall till kyrkan för detta ändamål av en hemmansägare från Åker, vid namn Rosenberg. Denna pall, fick då sin plats under den nedersta bänken i kyrkan. Senare är den framflyttad under främsta bänken.

Landskapslagarna förmåla, att så långt tillbaka i tiden som på 1200-talet frambar en hustru frivilliga offer i matvaror till prästen, då hon kyrkotogs, förutom den lagliga avgiften till kyrkan. Och i Tiohäradslagen säges, att en hustru i kyrkogångsavgift skulle giva $\frac{1}{2}$ merk vax och $\frac{1}{2}$ örtug penningar, samt lägga å altaret tre hvar bröd och sovel.

Här i socknen synes kyrkogångskvinnorna ha lämnat frivilliga gåvor av skilda slag, utöver vad lagen bestämt. Och dessa gåvor delade prästen och klockaren. Härom vittnar nedanstående folksägner från den katolska tiden, som folkhumorn beverat. Den första av dessa folksägner lyder:

"En söndag under messan, messade prästen och klockaren växelvis. Klockaren: "Här är en kyrkogångskvinna i dag." Prästen: "Vad har hon till förning?" Klockaren: "En hel stekt gris." Prästen: "Hälften tar du och hälften tar jag. Rompan får församlingen dela."

Den andre säggen löd: "En gång messade prästen och klockaren under messan. Prästen: "Har du sett någon komma?" Klockaren: "Ja, en gumma." Prästen: "Vad hade hon till föna?" Klockaren: "En gammal höna." Prästen: "jag tar köttet, du får benen. Resten får

*från latén, kom
församlingen
ej förstod*

församlingen dela."

Den tredje sägnen omtalar, att prästen, en gång då han messade, frågade klockaren: "Har du sett någon kyrkogångskvinna i dag?" Klockaren svarade i samma ton: "ja, jag såg en, hon hade två kakor och en korv."

Efter reformationen blevo dessa offer borttagna, och istället börjades med de s.k. "kyrkogångsgillan." Kyrkogångskvinnan förde då mat med sig till kyrkan, som hon utdelade till prästen, klockaren, kyrkvärdarna och sina närmaste släktingar och bekanta. Och hennes man bjöd på brännvin. En äldre man här i socknen hade på sin tid berättat för min far, att på senare delen av 1700-talet tillgick ett kyrkogångsgille på så sätt, att de som voro med på gillet, blevo bjudna vid kyrkan att gå bort till kyrkstallen, där kyrkogårdskvinnan utdelade till varje gäst en s.k. "hannamat", bestående av en fjärdedels kaka fint bröd, en bit smör, en ostskiva, kokt kött och korv samt ett stycke pannkaka. Och mannen bjöd på flera tumlare brännvin, som de drucko till maten. Gästerna stannade kvar i kyrkstallen medan de förtärde sin förplägnad, eller lägrade sig utanför. Att detta inte alltid gick anständigt till, synnerligt när de manliga gästerna blevo druckna, framgår av följande sockenprotokoll den 2 Maj 1790:

"Varnade Pastor Församlingen i allmenhet på det aldra behvekligaste sätt för svalg och dryckenskap och isyn-

i den bänk hon själv satt och sedan i bänken både framför och bakom henne.

31

Efter reformationen skulle mannen när hustrun kyrkotages erlægga i inläsningsavgift en frivillig summa i penningar till kyrkan och de fattiga. Detta kallades skämtsamt: "Köpa igen kärningen."

Den kvinna som fött barn utom äktenskapet, fick ej kyrktagas i kyrkan, utan hon kyrkotogs i sakristian. Då hon först skriftades och fick heligt lova att ej åter upprepa denna synd.

32

Förr i tiden då en värendsbrud vigdes i kyrkan, hade hon förridare och musik med trummor, pukor och trumpeter framför sig då hon red till kyrkan. Enligt Bländasägnen hade värendskvinnorna tillerkänts denna rätt för deras tapperhet i fält, då de på uppåd av "regentinnan Blända" nedgjorde fiendehären som trängt in i landet och härjade, plundrade och brände, då männen i värend voro borta i krig.

I sin brudstess hade en forntida brud även småsvenner eller s.k. ljuspiltar och hyendebärare. Dessutom var hon åtföljd av en stor skara ridande unga kvinnor och män. Vid hennes sida red prästfrun, som ofta var hennes brudsätta och klädde bruden. Före bruden redo prästen och brudgummen.

33

Brudräkten på den tiden utgjordes här i socknen av ett vitt linne närmast kroppen av lärft eller s.k. "köpstadsjärft",

som var så långt att det räckte ned till kjortelkanten, som tröt mitt på smalbenen. Linnets hade långa tämligen vida ärmar och en cirka två till tre fingersbred krage. Såväl kragen som armlinningarna voro broderade och i kanterna på bådaderna var sytt kantiljer.

Linnets, som var glänsande blankt, var gnidit med gnidsten. Blå kjol av kläde, vadmal eller "Engelsk" (en sorts finare köptyg). Kjolen, som hade röd skoning, var något rynkad mitt bak, men slätt fram.

Ett livstycke utan ärmar av rött kläde, ganska djupt urringat, samt häktades ihop mitt fram. Över häktorna satt en trekantig bröstlapp av samma tyg, som kallades "smäck." Denna tillhörde endast i Vislanda dräkten. Vid hals- och armringningen var livstycket garnerat med silverglitterband.

Ett smalt rynkat förkläde, vanligast av blått rask, med en bred bård nedtill, vackert bråderad med silke och silvergaloner.

Under förklädet bar en brud här i socknen tvenne röda "lommor" (fickor) som voro fästa vid ett smalt band, kallat "lommebandet."

Ett bälte som kallades fälttecknet ägde endast en värendsbrud rätt att bära, som ett hedersbevis på värenskvinnornas forna tapperhet och mod i fält, enligt Blände-sågnen. Detta fälttecken utgjordes här i socknen av en lista av rött skarlahan eller svart kläde. I ändarna var listan prydd med en svart bård med svarta

33

34

35

silkesfransar. Denna lista gick runt midjan och knöts i vänstra sidan så att ändarna räckte ned till knät.

En brud här i socknen hade röda, blå eller vita strumpor med stickade tvärkilar vid fotkmölen av olika färg. Skor rundade vid tårna och näverbotten med en röd klädessula synlig i kanten. Skoband av blått eller rött skinn, knutna över skon i en dubbel ögla s.k. "lycka."

Till dräkten hörde även om vintern en tröja. Den utgjordes här i socknen av blått eller vitt vadmal med foder av rött skarlahan, samt sydd framtill med en stor smäck. Såväl smäcken som nerkanten på tröjan var kantad med röda eller blå band.

Dessutom hörde till dräkten en blå kappa av vadmal eller kläde med rött foder, vanligast av skarlahan. Då kappan ej behövdes för kyla, breddes den på tvärsadeln då bruden red. Vita handskar eller vantar, rikt broderade ovanpå med silke i många lysande färger.

På huvudet bar bruden en krona av förgylt silver. Den fästes i håret med sidenband i olika färger som hängde ned till skulderna. Till brudutstyrseln hörde även smycken av silver eller förgyllt silver, såsom halskedjor, broscher med förgyllda löv och skålar, etc. En förmögen brud hade även ett bälte av silver omkring midjan utanpå fälttecknet. Sådana smycken kunde betinga ett värde av ett helt hemman. En mindre lottad brud

brukade därför ofta låna brudsmücke av de mer förmögna.

En värendsbrud brukade även ha förning i matvaror med sig till kyrkan, liksom en kyrkogångskvinna. Denna mat utdelade bruden efter gudstjänstens slut utanför kyrkan till de fattiga och i somliga fall även till bröllopgästerna. Men denna sed upphörde här i socknen i slutet på 1700-talet. Och istället började en brud bjuda på "kyrkkryddor," på samma sätt som en kyrkogångskvinna. Även avlade här ungefär samtidigt en allmogebrud den dyrbara värendsdräkten som brudräkt. Och samtidigt upphörde en brud och hennes följe att rida till kyrkan, då körvägar allmänt börjat anläggas.

38

Under 1800-talet var en allmogebrud här mestadels klädd i svart klänning med kofta och kjol. Förkläde av blått eller blått-och rödblommigt siden med breda blå sidenband knutna i vänstra sidan så ändarna räckte till knät. På huvudet en vit eller kulört silkeschal, med vidhängande krusig frans, knutna under hakan. Håret benat och flätat i en eller två flätor hängande nedåt ryggen med en stor rosett i vardera hårflätan av sidenband i en eller annan färg.

39

Under första hälften av förra seklet hade en brud ett stort silkeschalskläde i lysande färger utanpå klänningen. Detta lades i en tresnibb omkring halsen, så de båda snibbarna fästes över bröstet med ett spänne eller en brosch av silver. Eller knäpptes de båda snibbarna in under koftan så endast fransen var

synlig utanpå klänningen emellan häktorna. Senare hade en brud vitt krås kring halslinningen och ärmarna.

39

Vita handskar, tidigare broderade utanpå med silke i flera färger. Psalmbok, vackert inbunden, samt en grann näsduk sydd med hålsöm, broderi och spets i kanten. Denna jämte psalmboken höll bruden under vigseln emellan sin sammanknäppta händer.

Till bruddräkten hörde även på den tiden en s.k. brudschal av ylle. 40

Under största delen av 1800-talet ägde ej Vislanda församling någon kyrklig brudkrona. Utan mot slutet av seklet började en och annan brud kläda sig i myrtenkrona med slöja.

År 1930 skänkte den kyrkliga sykkretsens och några andra en brudkrona till kyrkan, som kontraktsprosten K.Holm överlämnade till församlingen om julottan. I sitt tal erinrade kontraktsprosten vad han inhämtat från arkivet i Vadstena, att pastoratets kyrkor (Vislanda och Blädinge) förr ägt en brudkrona, vilken i en tid av stor penningeknapphet försålts på offentlig auktion i Vislanda sockenstuga den 7 november 1819. Denna brudkrona vägde 58 lod och betalades med ett pris av 48 skilling och 8 rundstycke på lod. 41

Då det var kyrkbröllop i samband med gudstjänsten, tågade brudstassen in i kyrkan strax innan sammanringningen. Bruden gick före med prästfrun eller svärmodern vid sin högra sida

och sin mor på den vänstra. Därefter gingo parvis brudgummens systrar, och sedan brudens systrar, och så hans och hennes kvinnliga släktingar, grannar och vänner.

Därefter gick brudgummen åtföljd av bönemannen, sin fader och sin svärfader och möjligen av hans och brudens bröder.

I kyrkan sutto brud och brudgum ytterst å var sin bänk mitt emot varandra, där brudens föräldrar hade stolrum. Vid brudens sida satt först prästfrun och sedan hennes svärmor och sedan sutto de andre i samma ordning som när brudstassen intågade i kyrkan. "Bröllopstolarna" på fruntimmerssidan lämnades alltid tomma till brudföljet.

42

Då brudparet vigdes, trädde de i bredd fram till altarrunden. Och då ceremonien var slut, gingo de tillbaka och satte sig på sina platser. När gudstjänsten var slut, gingo brud och brudgum i bredd ut ur kyrkan åtföljda av sin brudstass. Ju större brudfölje, desto större ståt.

Då det ej var kyrkbröllop var det sedvanligt, att brudparet skulle "visa sig" i kyrkan följande helgdag efter det vigseln ägt rum. Och då ombads de kvinnliga bröllopgästerna att komma till kyrkan och vara med och "stata", vilket tillgick på samma sätt som det var kyrkbröllop. Brud och brudgum voro då iklädda sin bröllopskrud, och bruden bjöd på "kyrkkryddor", liksom då hon vigdes i kyrkan. Detta bruk upphörde på senare delen

43

av förra seklet.

Då ett barn döptes i kyrkan i samband med gudstjänsten, skulle det vara två manliga och två kvinnliga faddrar förutom gudmodern samt en "hättegommä." Den senare skulle vara en flicka som ej uppnått tonåldern, och hon skulle hålla dopmössan medan barnet döptes.

Innan det ringde samman skulle gudmodern med barnet, i sällskap med de kvinnliga faddrarna, gå in i kyrkan och sätta sig ytterst i den bänk, där barnets föräldrar hade stolrum. Gick gudmodern in med barnet i kyrkan då det ringde samman, troddes barnet bli lomhört eller i lindrigare fall fick det örsprång. Bar gudmodern barnet högt, då hon gick på kyrkogången, blev barnet storvuxit, sadet det. Men sådana gamla föreställningar hör inte hit.

Då barnet skulle döpas framträdde först gudmodern med barnet till altarringen. Sedan gick gudfadern fram och de båda manliga faddrarna och ställde sig alla tre i bredd till höger om gudmodern. Därefter gingo de kvinnliga faddrarna fram och ställde sig ibredd till vänster om henne. "Hättegommän" ställde sig närmast gudmodern.

När döpelseakten var slut, vände gudmodern sig till församlingen och stod så stilla en stund, medan de manliga faddrarna gingo tillbaka i samma ordningsföljd, som då de gingo fram,

44

45

och satte sig i sina respektive bänkar där de hade stolrum. Sedan 45
gick gudmodern tillbaka till sin plats, och öppnade stoldörren
åt de kvinnliga faddrarna, som följde efter henne, och lät dem
sätta sig. Därefter satte hon sig ytterst i stolen.

Gudfadern och gudmodern skulle vara ett gift par. Alla
faddrarna skulle vara klädda i svarta kläder. Barnets fader, som
borde vara i kyrkan under döpelseakten, var i regel iförd sina
bröllopskläder, liksom då hustrun kyrktogs.

Det var en gammal sed här i socknen, att läsbarne
under såväl passionspredikningarna som på konfirmationsdagen
och den dag de första gång begingo Herrens nattvard, skulle sam-
las i sockenstugan, och då det ringde samman, kom prästen och 46
mötte dem. Och så fingo de gå efter honom parvis in i kyrkan,
gossarna före och flickorna efter, och sätta sig i de främsta bän-
karna, som lämnats tomma till läsbarne under gudstjänsten. Men
på konfirmationsdagen fingo läsbarne ej sitta i dessa stolar,
utan då fingo de stå framme i koret. Det hände ej sällan att ett
och annat barn svimnade, då det tröttnade att stå.

På 1870-talet upphörde detta bruk, då kyrkoherde Ling
föreslog, att det skulle sättas lösa säten i koret, så konfirman-
derna fingo sitta, vilket fortfarande är brukligt.

Då det ej fanns några körvägar här i socknen, fingo
de bära sina lik på träbårar till kyrkan. Vid den gamla kyrkan 47

fanns tre likbårar för detta ändemål. Det var ganska besvärligt att bära liken, isynnerhet för dem som bodde långt ifrån kyrkan i vår vidsträckta socken. Den mörka årstiden fick en likfärd ge sig ut långt före daggryningen för att hinna fram i tid, och då fingo de lysa sig med lyktor och bloss.

Det hände ej sällan att en likfärd ej kom fram till kyrkan i rätt tid. Detta kunde bero på skilda orsaker, såsom snö och yrväder, att kyrkbrännvinet avsmakades för rundligt vid ombytet av bärare, dåtidens brist på klockor etc. De som kommo försent fram med sina lik fingo plikta 1 riksdaler. Därom läses i ett sockenprotokoll från slutet av 1700-talet: "Som alt för ofta hender, at hvederbörande framkomma med liken alt för sent, hvarengom hela församlingen hindras, så utsettes ett vite af En Riksdaler Til socknens fattiga, dem som från Walborgsmessotiden Til Mikaelistiden klockan 9 och från Mikaelistiden til Walborgsmessotiden kl. 10 hvid gudstjenstens början ej hafver sina lik framme och om någon dröjer en half timme öfver de utsatta kläckeslagen, så blifver utom plikten liket obegravvet till aftongudstjenstens slut." Då de buro liken till kyrkan om vintern, gingo likfärderna rakt fram över skog och sjö. Från denna tid finns ett ordstäv: "En gång de buro ett lik över sjön Kölnen bar det sig ej bättre, än att bärarna tappade likkisten på isen. Nu slog du dig väl, far? frågade den dödes son. Intet svarade den döde."

47

48

49

År 1870 fick Vislanda församling sin första likvagn. Samuel Nilsson i Tubbaremma väckte detta förslag på en stämma, och yttrade därvid bl. a.: "Mina hästar skola få draga likvagnen första gång den tages i bruk." Och det märkvärdiga var, att Nilsson själv blev den förste som åkte i den. Detta skedde Alla Helgons dag nämnda år.

Det var ett gammalt bruk, att då prästen hade förrättat jordfästningen, då ett lik begravdes, skulle de manliga släktingarna hölja igen graven, varefter det klämtades några slag med kyrkklockorna. Var det helgdag gingo de manliga begravningsgästerna först in i kyrkan och satte sig i sina respektive bänkar, där de hade stolarna. Därefter gingo kvinnorna jämte prästfrun, som ledsagade den närmast sörjande, parvis in i kyrkan och satte sig i "begravningsstolen," som lämnats tom. (d.v.s. den bänk på fruntimmerssidan där den döde, oavsett man eller kvinna, haft stolrum). Prästfrun satt ytterst i begravningsstolen, därnäst de närmast sörjande. Fingo de kvinnliga begravningsgästerna ej plats i en bänk, fingo de sätta sig i bänkarna närmast bak- efter.

Under hela gudstjänsten skulle de sörjande kvinnorna och de kvinnliga begravningsgästerna "sitte och sörja". Alltså fingo de ej resa sig vid de tillfällena, då menigheten stod upp, såsom vid Textläsning etc. Och då gudstjänsten var slut, skulle

ACC. N:R M. 8738:26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
51 . ARKIV

de sitta kvar i "begravningsstolen", böja sig ned över bänken och hålla näsduken för ögonen, medan allt folket gick ut ur kyrkan. Detta kallades "ligga nere och sörja."

Begravdes liket en vardag, skulle de kvinnliga begravningsgästerna nästa helgdag följa de sörjande till graven, samt "sitta och sörja" i kyrkan på samma sätt, som då liket begrävdes en söndag.

När en person begick självmord kallades den "självspilling." För en sådan, som räknades som en hedning från heden-
domen, fingo de heliga kyrkklockorna ej ringa. Och liket fick ej begravas på kyrkogården i vigd jord, utan skulle nedgrävas avsides.

Men vid Vislanda gamla kyrka blev i under senare delen av 1700-talet en begravningsplats anordnad för dessa lik vid klockstapeln. Där om förtäljer ett utdrag ur ett protokoll 4/9 1780: "Dock skall en plan, hvid kläckorna, utstakas til sådana liks begravningsplats, som blifvit dömda att läggas avsides."

Då den nya kyrkan var byggd, blev en mindre plats i nordöstra hörnet på kyrkogården utsatt till begravningsplats för detta ändamål. Denna plats markerades med källror och kallades "självspillingagården." Och när en självspilling skulle begravas, fick liket ej bäras igenom kyrkogrinden in på kyrkogården, utan de buro det bakom kyrkogården och lyfte det över ring-

ACC. N:R M.8738:27.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

LUNDS UNI-
FOLKMINNE-
ARKIV

muren in på "självspillingagården."

52

id, medan andra

54

Denna plats har i senare tid blivit utskyfflad.

53

isbönder, som

Förr i tiden fanns en s.k. "Stock" både vid den gamla kyrkan och den nya. Vid den gamla kyrkan var den gamle stocken sönder, så ny stock måste anskaffas. Därom läses i ett sockenstämmoprotokoll d. 4/9 1780 § 3. "Påmintes af Pastor om en ny stock til Kyrkjans gömmerstelle (?) på thet, om någon inom församlingen blifver dömd til stockstraff, then vid kyrkjan finnas måtte, enligt Kongl. Maj-ts förordning af d. 25 martii 1714. Om thenna stocks förfärdigande, åtogo sig nuvarande Församlingens kyrkjovårdar, bestyra." - Stockstraff ådömdes den som bröt mot kyrkans lagar eller eljest gjorde någon förseelse. Ganska belysande är ett sockenstämmoprotokoll från 1787 d. 13/5, § 11. "Beslutade församlingen, at den som wårdslöst ringer med klåckorna til at hvisa sin styrke skal utom annat skadestånd, sitja en söndag i Stocken. Med samma straff skal och then anses som legger öknamn på sin nästa eller them belingar."

54

n, f. 1880,

s län,

55

De som blevo dömda att sitta i stocken, fingo sitta med fastlåsta ben under gudstjänsten och medan kyrkfolket gick in och ut ur kyrkan. Stocken sattes då invid kyrkdörren så att alla skulle se dem.

De gamla berättade, att när de avtjände sitt stockstraff, blevo de oftast hånade och begabbade och t.o.m. spottade

ACC. NR M. 8738:28.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i ansiktet. Somliga sutto därför med nedböjt huvud, medan andra sågo var och en trotsigt i ansiktet. 54

På den tiden brukade föräldrar och husbönder, som höllo sina barn och tjänare i tukt och Herrens förmaning, att varna de unga för oskickligt leverne, så de sluppo att sitta i stocken till skam och vanära. 55

Upptecknat av
Fröken Blenda Andersson, f. 1880,
Skörda, Vislanda.
Vislanda församling,
Allbo härad, Kronobergs län,
Småland.